

**ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ & ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ
ΤΕΤΑΡΤΗ 10 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2025
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ**

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλάτων, Πρωταγόρας, 321b-322c

A1. 1. Λάθος, 2. Σωστό, 3. Λάθος, 4. Λάθος, 5. Λάθος.

B1. Όταν ο Προμηθέας αντιλήφθηκε το αδιέξοδο στο οποίο κατέληξε το έργο του Επιμηθέα, αποφασίζει να μπει κρυφά στο εργαστήρι της Αθηνάς και του Ηφαίστου και να κλέψει την έντεχνον σοφίαν και την έμπυρον τέχνην, που θα βοηθούσαν τον άνθρωπο στην επιβίωση και εξέλιξή του.

Στη φράση «έντεχνος σοφία», το επίθετο «έντεχνος» υποδηλώνει αυτόν που είναι μέσα στα όρια της τέχνης, τον έμπειρο, τον επιδέξιο, ενώ η λέξη «σοφία» υποδηλώνει τη σοφία που εμπεριέχει την τέχνη, τη σοφία που συμπορεύεται με την τέχνη, τις τεχνικές γνώσεις. Αρχικά η έννοια της σοφίας έχει κυρίως να κάνει με τη δεξιότητα και την εμπειρία σε κάποια τέχνη, την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική, τη μεταλλουργία, την ιατρική, κ.τ.λ. Ο προσδιορισμός «έντεχνος» επιτρέπει εδώ στον Πρωταγόρα να διευκρινίσει, επομένως, πως αυτού του είδους τη σοφία εννοεί και όχι αυτή που συνδέουμε με τη γνώση των επιστημών και τη φιλοσοφία, δηλαδή τις θεωρητικές γνώσεις.

Ως προς τις καλές τέχνες, η έντεχνη σοφία δεν σχετίζεται με τη σύλληψη της ιδέας ενός καλλιτεχνικού έργου, αλλά με την αναγκαιότητα χρήσης τεχνικών γνώσεων και εργαλείων για τη δημιουργία κάποιων από αυτά (πχ. αρχιτεκτονική, γλυπτική).

Κατανοούμε, λοιπόν, τον όρο ως **τεχνογνωσία**, η οποία επιτρέπει στον άνθρωπο να προβεί σε επινοήσεις και εφαρμογές σωτήριες για τη ζωή του που προωθούν την εν γένει παρουσία του στον κόσμο. Ειδικότερα, η τεχνογνωσία συνδέεται με τις **τεχνικές δεξιότητες** και την **κατασκευαστική ικανότητα** του ανθρώπου. Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος είναι σε θέση να συλλάβει και να οργανώσει τη διαδικασία της **εργασίας**, η οποία συμπυκνώνει με τον καλύτερο τρόπο το άλμα του πρώην, απλώς «ζωικού οργανισμού» σε ήδη άνθρωπο που

αποδεσμεύεται σταδιακά από τις αλυσίδες της βιολογικής νομοτέλειας και προνοεί για τις επόμενες στιγμές της ζωής του. Συνδεδεμένη με τη διαδικασία της εργασίας είναι η **διαδικασία κατασκευής και επινοήσης, καλλιέργειας και αγωγής**. Με την κατασκευαστική και επινοητική ικανότητα ο άνθρωπος δίνει υπόσταση στους σχεδιασμούς του και τα ευρήματα του νου του, κατασκευάζοντας σπίτια, σκεύη, εργαλεία, όπλα, αλλά και προβαίνει σε επινοήσεις συμβολικών συστημάτων όπως η γλώσσα, η γραφή, η αρίθμηση, που διευρύνουν τα όρια της ελευθερίας του σε σχέση με τη βιολογική αιτιότητα. Με την καλλιέργεια (γης, γραμμάτων, τεχνών και καλών τεχνών) και την αγωγή διαμορφώνει σκόπιμα τις προϋποθέσεις για παραγωγή έργων και μέσων και για νέες δημιουργίες μέσα από την αξιοποίηση εργαλείων και γνώσεων τεχνικής.

Όμως, η συνολική διαδικασία γίνεται συγχρόνως και τρόπος αγωγής της φύσης του, τρόπος εξέλιξης και διαμόρφωσής του, καθώς περιέρχεται στη θέση να ελέγξει τα πάθη του, να τιθασεύσει το ένστικτο και να οργανώσει τις άμυνες του εαυτού του στον αγώνα επιβίωσης.

«**Έμπυρος τέχνη**»: Η φωτιά, η πρώτη μεγάλη πηγή ενέργειας που έμαθε να μεταχειρίζεται ο άνθρωπος, εύλογα τοποθετείται στη βάση όλων των έως τότε τεχνολογικών κατακτήσεων. Ως πηγή ενέργειας υπήρξε αναγκαία συνθήκη για να οδηγηθεί ο άνθρωπος στα υψηλά τεχνικά επιτεύγματα και να αντισταθμίσει με αυτά τη φυσική αδυναμία του. Η «**έμπυρος τέχνη**» εκφράζει την εφαρμοσμένη, την κατασκευαστική εκδήλωση της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η «έμπυρος τέχνη» είναι η πρακτική εφαρμογή των τεχνικών γνώσεων κυρίως με τη χρήση της φωτιάς, καθώς είναι γνωστό ότι πολλά υλικά, όπως τα μέταλλα, μπορούν να γίνουν αντικείμενο κατεργασίας με τη χρήση της φωτιάς. Ο Πρωταγόρας, λοιπόν, πρέπει να είχε στο μυαλό του αυτό που σήμερα ονομάζουμε τεχνολογία, τηρουμένων των αναλογιών. Εννοούμε, βέβαια, μια τεχνολογία προσαρμοσμένη στα μέσα και τις δυνατότητες της εποχής.

Με την κλοπή της φωτιάς, που συμβολίζει επιπλέον τη δημιουργικότητα, τη ζωτικότητα και τη φαντασία, αψηφώντας τις άλογες και αυθαίρετες αποφάσεις του Δία, ο Προμηθέας εκφράζει και ενισχύει την ορθολογική πίστη ότι ο άνθρωπος μπορεί με τη γνώση και την πράξη

να κυριαρχήσει πάνω στη φύση, να την αλλάξει και να καλυτερέψει τη ζωή του.

Με τις δύο νοηματικά ισοδύναμες εκφράσεις ἔντεχνος σοφία σὺν πυρί και ἔμπυρος τέχνη ο Πρωταγόρας αποτυπώνει κάτι άμεσα ρεαλιστικό: οι πρωταρχικές γνώσεις του ανθρώπινου είδους, η σοφία και η τέχνη με την οποία εξασφαλίζεται η επιβίωσή του, προϋποθέτουν τη χρήση της φωτιάς. Γι' αυτό και ο σοφιστής αναφέρεται στη θεά της σοφίας Αθηνά και τον θεό της φωτιάς Ἡφαιστο, παρουσιάζοντάς τους μάλιστα να εργάζονται σε οίκημα κοινό. Με την ἔντεχνον σοφίαν και την ἔμπυρον τέχνην ο άνθρωπος έγινε κατασκευαστής, δημιουργός (homo faber). Έτσι, τα δώρα του Προμηθέα συνετέλεσαν στο να αποκτήσει ο άνθρωπος **«τὴν περὶ τὸν βίον σοφίαν»**, χρήσιμες δηλαδή γνώσεις, προκειμένου να αντισταθμίσει τις ελλείψεις των εφοδίων που είχαν δοθεί στα υπόλοιπα ἔμβια ὄντα. Στη συγκεκριμένη έκφραση του Πρωταγόρα η λέξη σοφία δεν δηλώνει τις προχωρημένες, ολοκληρωμένες γνώσεις του σοφοῦ ή επιστήμονα, αλλά τις πρακτικές γνώσεις που βοηθούν τον εκάστοτε άνθρωπο να επιβιώσει και να ρυθμίσει τη ζωή του σε ατομικό ή οικογενειακό επίπεδο. Στα ίδια συμφραζόμενα η πολιτική τέχνη είναι το σύνολο των γνώσεων που επιτρέπουν στον άνθρωπο να λειτουργήσει ως μέλος της κοινωνίας.

Στη διάκριση ανάμεσα σε γνώσεις που αξιοποιούνται σε επίπεδο οικίας και σε γνώσεις σε επίπεδο πόλεως είχε προβεί ο Πρωταγόρας, όταν ρωτήθηκε από τον Σωκράτη τι ακριβώς διδάσκει (Πρωταγόρας 318e-319a):

Πρωτ.: Τὸ δὲ μάθημά ἐστιν εὐβουλία περὶ τῶν οἰκείων, ὅπως ἂν ἄριστα τὴν αὐτοῦ οἰκίαν διοικοῖ, καὶ περὶ τῶν τῆς πόλεως, ὅπως τὰ τῆς πόλεως δυνατώτατος ἂν εἴῃ καὶ πράττειν καὶ λέγειν.

Σωκρ.: Ἄρα, ἔφην ἐγώ, ἔπομαί σου τῷ λόγῳ; δοκεῖς γάρ μοι λέγειν τὴν πολιτικὴν τέχνην καὶ ὑπισχνεῖσθαι ποιεῖν ἄνδρας ἀγαθοὺς πολίτας.

Πρωτ.: Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἐστίν, ἔφη, ὧ Σώκρατες, τὸ ἐπάγγελμα ὃ ἐπαγγέλλομαι.

[: —Αυτό που διδάσκω είναι η σωφροσύνη για τα δικά του, πώς θα κυβερνά άριστα το σπίτι του, και για τις υποθέσεις της πόλεως, πώς θα γίνει ικανότατος να την κατευθύνει και με τις πράξεις και με τους λόγους του. — Άραγε, είπα εγώ, καταλαβαίνω τι λες; Δίνεις, αλήθεια, την

εντύπωση ότι εννοείς την πολιτική τέχνη και ότι υπόσχεται πως μορφώνεις καλούς πολίτες. — Αυτή ακριβώς είναι, είπεν, η υπόσχεση που δίνω. (μετάφραση Β. Τατάκης)]

Ο Σωκράτης συνοψίζει με τον όρο πολιτική τέχνη το περιεχόμενο των γνώσεων που διατείνεται ο Πρωταγόρας ότι κατέχει και διδάσκει· ο σοφιστής αποδέχεται τον όρο και τον χρησιμοποιεί.

Ο Πρωταγόρας θεωρεί σκόπιμο να αναφέρει στο σημείο αυτό της αφήγησης ότι ο Προμηθέας δεν μπόρεσε να δώσει στους ανθρώπους την πολιτική τέχνη, το υψηλότερο και καλύτερο δώρο, φυλαγμένο από τον ίδιο τον Δία, αλλά με την πράξη κλοπής περιορίστηκε στο δώρο της τεχνογνωσίας, ευεργετικό βέβαια, αλλά κατώτερο. Γίνεται σαφές ότι η πολιτική τέχνη είναι ανώτερη κατάκτηση, η οποία στον μύθο χαρακτηρίζει την κοινότητα των θεών και όχι των ανθρώπων, και αποτελεί στοιχείο εξουσίας του Δία απέναντι στους άλλους θεούς και τον κόσμο. Η παρουσίασή τους ως δώρων των θεών και όχι ως ανακαλύψεων του ανθρώπου μπορεί να θεωρηθεί και ως ένδειξη σεβασμού προς αυτούς και προσπάθεια αποφυγής ύβρης εκ μέρους των ανθρώπων.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι η άποψη που συνάγεται από τον μύθο και αποδίδεται στον Πρωταγόρα ότι στην προϊστορία του ανθρώπινου γένους προηγήθηκε η κατάκτηση τεχνικής πρόσφορης για τον βιοπορισμό του και ακολούθησε η κατάκτηση της πολιτικής τέχνης. Άρα, η κατάκτηση της τεχνικής από τον άνθρωπο, που χαρακτηρίζεται σαν τιτανική πράξη κλοπής, συνέβη σε μια πρώιμη φάση, προκοινωνική και δείχνει τις τότε δυνατότητες του ανθρώπινου πνεύματος. Αντίθετα, η πολιτική ήταν ακόμη απρόσιτη σχεδόν στο ανθρώπινο πνεύμα και κατακτήθηκε σε υστερότερη στιγμή της ιστορίας του ανθρώπου και αφού είχαν διαμορφωθεί οι κατάλληλες συνθήκες.

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Τόσο στο απόσπασμα από τις Ίκτίδες του Ευριπίδη όσο και στο διδαγμένο κείμενο γίνεται αναφορά στις κατακτήσεις του ανθρώπου, που τον διαφοροποίησαν από τα υπόλοιπα θνητά γένη. Συγκεκριμένα, ο Ευριπίδης αναφέρεται στον άνθρωπο ως έλλογο ον, που κατάφερε να αναπτύξει τη γλώσσα όπως φαίνεται στη φράση «και έπειτα τη γλώσσα να δηλώνει το νου». Ο Πρωταγόρας, λέγοντας «έπειτα φωνήν καὶ

όνόματα ταχὺ διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ» εντάσσει στον πνευματικό πολιτισμό και τη γλώσσα, η οποία δημιουργείται κατά την εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού. Η γλώσσα νοείται ως ομιλητική ικανότητα του ανθρώπου που εξελίσσεται μαζί με τη σκέψη του και όχι απλώς ως μέσο επικοινωνίας. Σκέψη και γλώσσα συνυφαίνονται και αναπτύσσονται κατά τη διεργασία αξιοποίησης της έντεχνης σοφίας στον αγώνα επιβίωσης του ανθρώπου. Αναμφισβήτητα η γλώσσα συνιστά τεκμήριο πολιτισμικής προόδου, καθώς σημαίνει ότι ο άνθρωπος έχει αποκτήσει την ωριμότητα που του επιτρέπει να κωδικοποιεί τις σκέψεις σε λέξεις και έννοιες, να οργανώνει λογικές προτάσεις που τον εκφράζουν και τον εξυπηρετούν στη συνεννόησή του με τους άλλους. Επίσης, και στα δύο κείμενα γίνεται αναφορά στην εξασφάλιση της τροφής από τον άνθρωπο. Ο Ευριπίδης με τη φράση «και της γης τους καρπούς και τη βροχή να ποτίζει τη γη να βλασταίνει» και ο Πρωταγόρας με τη φράση «τὰς ἐκ γῆς τροφὰς ἡὔρετο» εννοούν ότι ο άνθρωπος εξασφάλιζε τη διατροφή του, προσπορίζοντάς την από τα εκάστοτε και κατά τόπους αυτοφυή προϊόντα. Τέλος, εντοπίζουμε τόσο στον μονόλογο από τις Ἰκέτιδες του Ευριπίδη όσο και στο διδαγμένο κείμενο την αναφορά στην ικανότητα του ανθρώπου να βρει τρόπους προστασίας από τις καιρικές συνθήκες. Συγκεκριμένα, με τις φράσεις «μας έμαθε να αποφεύγουμε το κρύο και τις φλόγες του ήλιου» από το δοθέν παράλληλο κείμενο και «οἰκήσεις καὶ ἐσθῆτας καὶ ὑποδέσεις καὶ στρωμνὰς.» από το απόσπασμα του Πρωταγόρα, δηλώνεται η ικανότητα του ανθρώπου να κατασκευάσει μέσα προστασίας από τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες, όπως κατοικίες, ρούχα, υποδήματα και στρωσίδια.

B3.1. Σωστό, 2. Σωστό, 3. Λάθος, 4. Λάθος, 5. Λάθος.

B4. κλεψύδρα- κλέπτει,
πέρασμα- Άπορία,
εργόχειρο- έπεχείρει,
καταμερισμός-μοίρας,
άσωτος- σώζεσθαι

Γ. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Αποφασίστηκε λοιπόν από αυτούς να συλλάβουν δέκα, και ανάμεσα σε αυτούς και δύο φτωχούς, για να έχουν δικαιολογία για τους άλλους, ότι τάχα δεν έχουν πραγματοποιηθεί αυτές οι συλλήψεις με σκοπό τα χρήματα, αλλά έχουν γίνει για το συμφέρον του κράτους, σαν να είχαν πράξει με εύλογη δικαιολογία κάποια από τις άλλες ενέργειές τους. Αφού, λοιπόν, μοίρασαν τα σπίτια προχωρούσαν. Και εμένα με βρήκαν να φιλοξενώ γνωστούς μου, τους οποίους έδιωξαν και με παραδίδουν στον Πείσωνα. Οι άλλοι, αφού πήγαν στο εργαστήριό μου, κατέγραφαν τους δούλους μου. Εγώ ρωτούσα τον Πείσωνα αν ήθελε να με σώσει αφού θα έπαιρνε χρήματα. Αυτός συμφώνησε, αν ήταν πολλά (με την προϋπόθεση να ήταν πολλά).

Γ2. Ο Πείσωνας ήταν ένας απόλυτα διεφθαρμένος άνθρωπος, άπληστος και κυνικός, που δεν φοβόταν την οργή των θεών, ούτε υπολόγιζε τους άλλους ανθρώπους. Δε δίστασε, ενώ ορκίστηκε στη ζωή όχι μόνο του ίδιου, αλλά και των παιδιών του, «ὥμοσεν, ἐξώλειαν ἑαυτῷ καὶ τοῖς παισὶν ἐπαρώμενος,» να παραβιάσει τον όρκο του, αδιαφορώντας για τις συνέπειες που ενδεχομένως θα υφίσταντο τα ίδια του τα παιδιά από τη δική του υβριστική συμπεριφορά. Επίσης, ήταν τόσο η απληστία του, ώστε, ενώ είχε συμφωνήσει να λάβει από τον κατηγορο ένα ασημένιο τάλαντο «εἶπον οὖν ὅτι τάλαντον ἀργυρίου ἔτοιμος εἶην δοῦναι· ὁ δ' ὠμολόγησε ταῦτα», μόλις είδε το περιεχόμενο του χρηματοκιβωτίου «καὶ ἰδὼν τὰ ἐνόντα», διέταξε δύο από τους υπηρέτες του να πάρουν όλα τα χρήματα από αυτό «καλεῖ τῶν ὑπηρετῶν δύο, καὶ τὰ ἐν τῇ κιβωτῷ λαβεῖν ἐκέλευσεν». Συνεπώς, οι πράξεις του επιβεβαίωσαν την ανησυχία και την έλλειψη εμπιστοσύνης του κατηγορου στο πρόσωπο ενός τόσο αδίστακτου ανθρώπου.

Γ3. α. αὐτοῖς: αὐτῷ

τοὺς ἄλλους: τόν ἄλλον
ἀπολογία: ἀπολογία
χρημάτων: χρήματος
ταῦτα : τοῦτο

β. παραδιδόασιν : παρέδοσαν
ἐξελάσαντες : ἐξελᾶ
σῶσαι : σωθῆναι
πέπρακται : πέπραξο
διαλαβόντες : διάλαβε

Γ4.α. αὐτοῖς: δοτική προσωπική στο απρόσωπο ρήμα "ἔδοξεν
χρημάτων ἔνεκα: εμπρόθετος προσδιορισμός (με αναστροφή
προθέσεως) του σκοπού, ως επιρρηματικός
προσδιορισμός στο πέπρακται

εὐλόγως: επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο
πεποιηκότες.

λαβεῖν: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση
ἀναγκαιότατον εἶναι.

τὰ ἐνόντα: επιθετική μετοχή ως αντικείμενο της μετοχής ἰδὼν
τῶν ὑπηρετῶν: γενική διαιρετική, ως ετερόπτωτος ονοματικός
προσδιορισμός στο δύο.

β. Ο πλάγιος λόγος είναι η δευτερεύουσα ειδική πρόταση ὅτι
τάλαντον ἀργυρίου ἔτοιμος εἶην δοῦναι με ρήμα εξάρτησης το
εἶπον.
Μετατροπή σε ευθύ: τάλαντον ἀργυρίου ἔτοιμος εἰμί δοῦναι .